

SÖĞÜTÇÜ, Müjdat (2014). “İslam Hoşgörüsü Ve Bu Hoşgörünün İsmi Ebu'l -Hasan Harakanî”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.415-419* (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Müjdat SÖĞÜTÇÜ*

İSLAM HOŞGÖRÜSÜ VE BU HOŞGÖRÜNÜN İSMİ EBU'L - HASAN HARAKANÎ

Mekan ile insan arasındaki ilişkiyi sorgulayan Gaston Bachelard, mekânın anlamlanması insan, insanın anlamlanması da mekânın derin rolü olduğunu ifade eder. Bu mekânlardan biri de Türklerin Anadolu'ya açılan ilk kapısı Kars'tır. Bu mekânın anlamlanması ve anlamlanan bireylerin bir kültürel varlığa dönüşmesinde etkin olan ilk dönüştürücü ve kurucu özne Ebu'l -Hasan Harakanî'dir. Altın silsilenin yedinci kişisi olarak karşımıza çıkan Ebu'l -Hasan Harakanî Kars'ta kurduğu dergâhla Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında büyük bir paya sahiptir. Anadolu'da yaşayan insanları dil, din, ırk, mezhep bölüntülerine karşı çıkararak onları aynı çatı altına birleştirerek gönülleri fethetmiştir. Onun bu söylemleri Yunus Emre'ye, Mevlana'ya ulaşarak onların şiirlerine de yansımıştır. Onun hoşgörü felsefesi insanın rengine, ırkına, inancına göre şekillenmez. Onun için önemli olan öge insandır. Çünkü insana yaratıcı tarafından bir can bağışlanmışsa onu çeşitli kalıplara sokmanın bir mantığı yoktur.

Biz çalışmamızda Ebu'l-Hasan Harakanî'nin ayrıştıran değil, birleştiren mesajlarının bu kişilere nasıl yansıdığını ve bu mesajların modern dünyaya ne anlatmak istediği üzerinde duracağız.

Türk- İslam medeniyetinin gelişmesinde gaziler kadar velilerinde rolü büyüktür. Ülkelerin fethinde her ne kadar gaziler ön planda olsa da ordunun, halkın manevi gücünü veliler oluştururdu. Onların sohbetlerinde bulunurlar öğütler alırlardı. Mevlana velilerden bahsederken “... *İbadet yurtları, köprüler, tekkeler, konak yerleri ve bunlardan başka daha bu çeşit şeyler, bütün bu görünen hayırlar o kulların sohbetine gelir; bütün bunları halk onlardan çalmışlardır,*

---

* Yüksek Lisans öğrencisi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

onlardan görmüşlerdir.”¹²³ Yunus Emre bunlar için: “*Erenler bir denizdir âşık gerek telaş/ Bahri gerek denizden girip gevher alası.*” İfadeleriyle tanıttı bu kişiler halkın benimsediği ve Anadolu’nun manevi kültürünün mimarlarıdır. İşte bu mimarların başında Ebu’l -Hasan Harakanî gelmektedir.

Ebu’l-Hasan Harakanî’nin asıl ismi Ali’dir. Babasının ismi Ahmed, dedesinin ismi Cafer’dir. Gerçek ismi Ali bin Cafer diye geçmektedir. Ebu’l-Hasan künyesidir. Bunun yanından Ebu’s Suud (saadetin babası), III. Murat’ın çok kullandığı Ebu’l-İhsan(ihsanın babası), Ebu’l-Fukara (fukaranın babası) gibi birçok künyesi vardır. Ebu’l-Hasan Harakanî Harakan’da miladi 963 yılında dünyaya teşrif etmiştir. Gençliğinin büyük bir bölümünü Harakan’da geçirmiştir. Çiftçi bir aileden gelen Ebu’l-Hasan Harakanî kendisi de çiftçilik yaparak ağaç dikerek geçimini sağladığı kaydedilmektedir (Uzgun, 2013, s.47).

Ebu’l -Hasan Harakanî tahsili hususunda bütün eski ve çağdaş kaynaklar onun ümmi olduğunu ve Arapça bilen biri olmadığını vurgulamaktadır. Feridüddîn Attâr’ın Evliya Tezkireleri’nde anlatılan menkıbe bu kaynakları destekler niteliktedir. “*Naklederler ki, vaktiyle bir soyguncu başını alıp(soygundan sonra bu yola canını feda edip) gitmişti. Bir daha onun ne izini görebilmişler ne de sürebilmişlerdi. Şeyh der ki: Ben bu davanın peşine düşme bakımından bir soyguncudan aşağı kalamam! Sonra da başını Bâyezid’in(mezarının) toprağına koydu kendisini ona feda etti, ama bu toprak üzerine sırtını koyup(arkası üzerine) yatmazdı. Nihayet bundan on iki yıl sonra topraktan, “Ey Ebû Hasan! Oturma zamanı geldi” diye bir seda gelince şeyh “Ey Bâyezid! Tüm himmetini tut, zira ben bir ümmiyim şeriattan bir şey bilmiyorum Kur’ân da öğrenmedim,” diye karşılık verdi...(2012; 592)* Anlatılan bu menkıbe Harakâni’nin ümmiliğini destekler niteliktedir. Bu menkıbe aynı zamanda Harakanî’nin üveysi olduğunu, bir kişiyi görmeden ondan feyz alması, Bayazid el-Bistamî’nin ruhaniyetinden etkilendiğini göstermektedir. Hazreti Peygamber soyundan gelen Bayazid el-Bistamî’nin: “*Bizim gibi bir gülün açması için bir gül bahçesinin üzerinden yüz senenin geçmesi gerekir.*” (Durmuş, 2012, s.413) ifadeleri Harakâni Hazretlerini haber vererek bu menkıbeyi destekler niteliktedir.

---

¹²³ Mevlana Celaleddin, Mecalis-i Seb’a http://dosyalar.semazen.net/e_kitap/Mecalis_i_Saba.pdf

Harakâni, Anadolu'da İslam'ın yayılmasını ve bu toprakların vatan olmasında öncülük eden şahsiyetlerdendir. Allah'ın arşı sırtımıza konulmuştur. *Ey civanmertler! Yük ağırdır, çabalayın ve yiğitçe davranın!* Sözleri bu kutsal davanın zorluğunu ve gerekliliğini anlatmaktadır.

Türk - İslam kültürünün oluşmasını sağlayan en önemli yerlerden biri de dergâhlardır. Bu dergâhlar *kendi içerilerinde şekil alan belli insan tiplerini yetiştirmekle kalmamışlar, yarattıkları sanat ve edebiyat vasıtasıyla belli bir hayat felsefesini geniş kitlelere yaymışlardır.*(Kaplan, 2011, s.118) Ebu'l -Hasan Harakanî'de İslam'ın bütün güzelliklerini kendisinde toplamış ve bu güzelliklerle kurduğu dergâhla felsefesini Kars'tan bütün yeryüzüne yayılmıştır. Yusuf Hemedani'den, Ahmet Yesevi'ye, Şemsi Tebrizi'den, Mevlana ve Yunus Emre'ye, Gazneli Mahmut'tan İb-i Sina'ya, Çağrı ve Tuğrul Beylere, Sultan Alparslan'dan III. Murat'a kadar birçok ilim, gönül ve devlet adamına kadar ulaşmıştır. Mevlana'nın "*Biz ilim mahfillerinde insanlara neyi arz ediyorsak Harakâni'den aldığımızdır*" der.

Harakanî'nin en önemli felsefesi İslam'ında yapı taşlarından biri olan *hoşgörü*'dür. Hoşgörü: *Başkalarının düşünce ve kanılarını hoşgörme, onların da geçerliliklerine karşı tepki göstermeme. 2. Başkalarının düşünce ve kanılarını özgürce dile getirmesini ve düşüncelerine göre yaşamasını hoşgörme tutumu.*¹²⁴ -anlamlarına gelmektedir. Bu anlayış insanları ayırıştırma anlayışı değildir. Aksine insanlığı aynı çatı altında toplama anlayışıdır. Kendi dinini yaşayabilme, dilini özgürce konuşabilme ve değerlerini yaşayabilme hakkına sahiptir. Harakâni'nin, "*Kim bu eve ekmeğini verin adını/dinini sormayın; zira Ulu Allah'ın dergâhında ruh taşımaya layık olan herkes, elbette Ebu'l -Hasan'ın sofrasında ekmeğe layıktır.* Sözü O'nun felsefesini en iyi şekilde anlatmaktadır. Bu düşünce tarzı Alparslan'dan önce Anadolu'ya gelmiş ve gönülleri fethederek Anadolu'nun kapılarını Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Veli, Hacı Bektaşî Veli gibi büyük şahsiyetlerin sesleri duyulacaktır. Harakâni'nin bu yukarıdaki sözü Mevlana'da;

*Gel, gel her ne olursan ol, yine gel!
İnançsız da putpereste olsan gel!
Burası umutsuzluk dergâhı değil,
Yüz kere tövbeni bozsan da, yine gel!"*

¹²⁴http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.536ab3a9845fd1.57264750

şeklinde kendini gösterirken Yunus Emre'de;

*Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaradılanı hoş görürüz
Yaradandan ötürü*

-şeklinde kendini gösterir. Yukarıdaki ifadelerin hepsi insan olgusu üzerinde durmaktadır. Allah'ın yarattığı insanların çeşitli kalıplara sokulmasının gereksiz olduğu anlatırken birleştiren öge olarak insanın kendisi gösterilmektedir. Çünkü Allah insanı kendi ruhundan üfleyerek yaratmıştır.¹²⁵ Bu yüzden insan yaratıcıya ulaşmanın ilk basamağıdır. Bu basamakta insanın *gönlü*'nü feht etmek gerekir. Her şey orada yer alır. Bunu yukarıdaki söz ve şiirlerde de belirtildiği gibi diğer yaratılanları hoş göyerek onlara merhamet ederek kazanabiliriz. Bu düşünce Harakâni'de :” *Varlıklara karşı merhameti olmayan kişi Allah sevgisini kalbinde taşıyamaz.*” sözlerinde dile getirilirken Yunus Emre'de bu düşünce

*“Gönül Çalab'ın tahtı gönül Çalap'a baktı
İki cihan bedbahtı kim gönül yıkarısa.”*

-dizeleriyle kendini göstermektedir.

Büyük bir mutasavvıf olan Harakâni'nin verdiği mesajlar evrensel duygu ve düşüncelerle yoğrulmuştur. *Türkistan'dan Şam'a kadar sahada birinin parmağına batan diken benim parmağıma batmıştır; birinin ayağına çarpan taş, benim ayağıma çarpmıştır. Onun acısını bende duyarım. Bir kalpte üzüntü varsa o kalp benim kalbidir.*” diyerek bütün insanlığın acılarını, kederlerini kendisine dert edinmiştir. Harakâni'nin bu sözü Yunus Emre'de *“Hakkı gerçek sevenlere cümle âlem kardeş gelir.”* sözüyle dile getirilmektedir. Bu sözle insan-insan, insan-evren ilişkisi Tanrı dolayımında olmaktadır. Bir başka deyişle Tanrı'nın ortak yaratan olması ve yarattıkları arasındaki ilişkinin sevgi-saygı çerçevesinde olması gerekmektedir. Her ne olursa olsun insanlar arasındaki sevgi-saygı ve dertlerini paylaşma gibi olgular yıpratılmamalıdır. Günümüz insan ilişkileri daha çok maddiyata ve çıkara dayalı bir ilişki modeline gitmektedir, bu zeminde kurulan ilişkiler temelsiz ev gibi yıkılıp gitmekte insanlar arasında güven yitimine neden olmaktadır. İnşalar kendi dertlerinden başka bir şey düşünmeyerek bencil bir yapıya bürünmektedir. Bu da

¹²⁵ Onu biçimlendirip düzene koyduğumda ona ruhumdan da üflediğimde derhal ona secde edin.(Hicr 15/29)

bizi Yunus Emre'nin “*Yetmiş iki millete bir göz ile bakma*”, *tan ve* “*Yaratılanı yaratandan ötürü hoş görme*” düşüncesinden uzaklaştırmaktadır.

Harakâni'nin düşünce dünyası aşk üzerine kuruludur. Onun gayesi Allah'a ve Resulüne ulaşmaktır.

*“Bir kalbim vardır: bütün düşüncesiyle içinde
Senin zikrin dışında gönül sayfama bir şey nakşetmedi
Senin zikrin onu öyle bir sardı ki.
Başka hiç bir şey ona sığmadı.”*

Bu düşünce onun bütün insanlığı bir gözle görmesini sağlamıştır. Ayrıştırımalara rağmen onun düşünceleri birleştiren bir yapıda olmakla birlikte evrensel bir söylemi kendinde barındırmaktadır.

Türk-İslam felsefesi “*insan*” üzerine kurulmuştur. Çünkü insan yaratılmışlar içerisinde en mükemmelidir. Bu düşünce Şeyh Galip'de şöyle dile getirilir:

*“Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüme-i dîde-i evkân olan âdemsin sen”
(Kendine hoşça bak ki, sen âlemin özüsün, çekirdeğisin
Sen kâinatın gözünün göz bebeğisin), (Durmuş, 2011, 281-
293)*

Bu beyit insana nasıl bir değer verildiğinin önemli kanıtlarındandır.

Kutsal bir insanı çeşitli kalıplara koyarak ayrıştırmanın bir mantığı yoktur. Bu olay insanları düşmanlığa götürür. *Aşk ve sevgi* yerini kin ve nefrete bırakarak insanlığın en önemli kavramlarını yok etmektedir. Bu da bizi Yunus Emre'nin *Yetmiş iki millete aynı gözle bakma* duyumuzu yitirmemize neden olmaktadır. Bu duyuları yitirmemek için Harakâni, Yunus Emre, Mevlana gibi gönül sultanlarının çağrılarını insanlığa duyurulur kılma gerekir.